

TAUTOS ATMINTIS

2019/5

Šv. Kristoforas jau 1387 m. buvo vaizduojamas Vilniaus miesto tarybos antspaude, o dabar – ir Vilniaus herbe. Ši stilizuota skulptūra, kartu išreiškianti tėvo ir sūnaus ryšį, 1996 m. pastatyta Gedimino prospekte, prie namo ties Lietuvos Respublikos Seimo rūmais.

TAUTOS ATMINTIS

'19/5

Numeryje:

Demagogijos reikšmė šiandieniniame gyvenime.....	3
Iš priverčiamųjų darbų – per visą Europą.....	5
Dobelės miško tragedija.....	7
Apie vieną rašančiųjų norą.....	8
Norėjo būti inžinierium.....	9
Disidentai.....	10
Kunigo pareiga – padėti žmogui dvasiškai subręsti, turtėti.....	13
Du šimtai metų kovos už žmogaus teises.....	16
Ne vien ginklu, bet ir spausdintu žodžiu kovojęs už Tėvynės laisvę (I dalis).....	19
Imperinės Mažosios Lietuvos genocido šaknys.....	25
Užmirštasis Žemaitijos partizanas.....	28
Čekiškės žydų bendruomenės gyvenimas tarpukario Lietuvoje.....	30
Artimųjų Rytų krikščionių likimas XXI amžiuje: tarp dviejų islamo krypčių ir Vakarų.....	37
Rokantiškių piliavietė.....	42

[...]

Ne vien ginklu, bet ir spausdintu žodžiu kovojęs už Tėvynės laisvę (I dalis)

Vilmantas KRIKŠTAPONIS

Iš istorijos žinoma, jog Tėvynės meilė prasiveržia sunkios priespaudos metais, kuri būna primetama okupantų. Tokių pavyzdžių randame ir Lietuvos istorijoje, kai tikrieji savo Tėvynės patriotai už jos laisvę aukojo patį brangiausią savo turtą – gyvybę. Tarp tokių – ir buvęs Lietuvos kariuomenės karo lakūnas, pokario laisvės kovų dalyvis, paskutinės partizaninės periodinės spaudos leidėjas bei paskutinis tos kovos kovotojas, su ginklu rankose žuvęs nelygioje kovoje, – Konstantinas Liuberskis-Žvainys. Kas buvo šis, palyginti mažai kam Lietuvoje dar žinomas, partizanas ir kuo jo kova išsiskyrė iš kitų jo ginklo brolių vestos kovos prieš savo Tėvynės pavergėjus, pabandysiu atsakyti šioje apybraižoje.

K. Liuberskis gimė 1913 m. liepos 23 d. ūkininkų Emilijos ir Mikalojaus Liuberskių šeimoje, anuometiniam Žagarės valsčiui priklausiusiame Stungių kaime, dabartiniame Joniškio rajone.

Kaip daugelis tos kartos lietuvių vaikų, taip ir Liuberskių Kostukas, nuo mažens buvo auklėjamas Dievo ir Tėvynės meilės dvasia. Tad nenuostabu, kad pradėjęs lankyti Žagarėje veikusią „Saulės“ draugijos išlaikomą progimnaziją, joje buvo jau tautiškai susipratęs. Besimokydamas, be pagrindinių mokslo žinių, jis ėmė domėtis sportu, technika bei kitomis mūsų krašte pradėjusiomis populiarėti naujovėmis. Visa tai nepriklausomoje Lietuvoje jau buvo prieinama, tad paskutiniaisiais mokslo metais minėtoje mokykloje K. Liuberskis ne vienam buvo teigęs, kad ateityje ketina tapti lakūnu.

Būdamas uoliu ir pareigingu mokiniu, gerais pažymiais 1930 metų pavasarį K. Liuberskis baigė progimnaziją. Vienerius metus praleidęs tėvų namuose, 1932 m. gegužės 1 d. jis buvo priimtas į Kauno Karo Aviacijos mokyklos Puskarininkų skyrių. 1934 m. lapkričio 1 d. jį nesunkiai baigė ir buvo paskirtas į tarnybą Zokniuose. Apie tarnybą savo atsiminimuose K. Liuberskis rašė: „<...> Laimingi tuomet raižėme žydrąją Tėvynės padangę iš Anglijos pirktais „Glosta Gladiator“ naikintuvais. Kiek aš tuomet patyriau nuostabaus džiaugsmo ir laimės per tuos aštuonerius karo aviacijoje tarnautus metus! Kiek įvairiausių „kringelių“ ir keisčiausių vingių tekdavo suprakaitavus atlikti ten, oro platybėse, kur atrasdavau tai, kas vadinama teisinga figūra, aukštojo pilotažo oro akrobatika. Dangaus mėlynė tarp baltų kaip pū-

Karo lakūnas Konstantinas Liuberskis prie mokomojo A. Gustaičio konstrukcijos lėktuvo ANBO 51 (Genocido aukų muziejaus nuotr.)

kas debesėlių greitai, lyg paukštis skraidančioje mašinoje, prie dusliai burzgiančio motoro daug, neapsakomai daug laimingiausių, lyg perlas žerinių valandėlių pergyveno mano jauna širdis...“¹.

Pravartu pažymėti, kad K. Liuberskis vyresnių vadų buvo gerbiamas ir ne kartą skatintas. Jog buvo pavyzdingas tarnyboje, įrodo tai, kad jam 1935 m. rugsėjį teko dalyvauti Kaune vykusioje karo aviacijos šventėje. Kitais metais – 1936 m. gegužės 24 d. – šventėje jis jau skraidė lėktuvu „Ansaldo A.120“, demonstruodamas eskadrilės rikiuotėje aerodromo ir kitų taikinių puolimą. 1937 m. birželio mėnesį, baigus aklojo skraidymo mokymą, K. Liuberskiui buvo suteiktas pirmos eilės lakūno vardas.

1938 m. birželį Konstantinui teko dalyvauti Kaune vykusiuose karo aviacijos dienos skraidymuose, o 1939 m. jis buvo perkeltas tarnauti į 5-ąją naikintuvų

Lėktuvas „Ansaldo A.120“

eskadrilę. Tų pačių metų lapkričio 1 d., Vilniaus grąžinimo Lietuvai proga, parado metu teko skristi į Vilnių. 1940 metais K. Liuberskiui suteiktas viršilos laipsnis.

Atgavus istorinę Lietuvos sostinę, artėjo daug didesni ir skausmingesni Lietuvai praradimai. Apie tai savo atsiminimuose K. Liuberskis rašė: „1940 metų pavasaris išaušo taip pat malonus ir šiltas, taip pat išjudino gamtą. Bet Lietuvos žemė kažkodėl nelinksmas kleidė gležnučius medžių lapelius, kažkodėl ir gėlės nuliūdusios pievose žvalgėsi kažko nesuprąsdamos, laukdamos“².

O laukti nežinios ilgai neteko. Ji Lietuvos nepriklausomybei ir Tėvynės laisvei atėjo netikėtai ir skausmingai. Ką anuomet teko išgyventi daugumai lietuvių, ypač karių, K. Liuberskis prisiminė taip: „Vieną dieną, visai nelaukta, raštinė gavo telefonogramą apie tai, jog pažeista oro erdvė – mūsų žydų padange skrenda raudonųjų valdovų pasiūsti daugiamotoriai transporto lėktuvai, lydimi naikintuvų. Įsivyravo mirtina tylą. Tai buvo tylą prieš baisią audrą, prieš kruvinąsias kautynes už lietuvių laisvosios žemės ir jos padangės pažeidimą.

– Eina vadas, – kažkas žvelgdamas pro langą, sutrikdė nemalonią tylą.

– Eime pas jį! – pasiūlė kitas balsas.

Pakilę būreliu išsiveržėme iš raštinės, skubėjome prie vado, kuris ėjo iš krautuvėlės pro gėlių klombas. Ėjo kiek pasikūprinęs, lėtu, pavargusiu žingsniu. Matyt, paskutiniųjų dienų nemalonūs įvykiai šį, dar jauną, tvirtos dvasios vyrą prislėgė, pasendino.

– Tamsta vade, reikia jau kilti, reikia pasitikti, jau raudonieji gremėzdai virš mūsų žemės skrenda! Reikia skubėti, kiekviena minutė brangi... Dar kol į aukštį pakilsime... – apstoję savo numylėtą vadą aiškinom paskubom, karštai, vienas labiau už kitą norėdami įtikinti duoti leidimą skristi.

Bet šį kartą mūsų vado veidas buvo supliuškęs, miglotas akių žvilgsnis įbestas į tolėliau esantį garažą, o jo balsas kalbant buvo keistas, netvirtas.

– Taigi, reikėtų, vyrai! – su kažkokia širdgėla sunkiai ištarė jis. – Aišku, jog mes privalėtume grumtis. Bet dabar...

Šis paskutinis jo „bet dabar“ kažkoku blogu nujautimu nusmelkė širdis.

– O dabar kas?! – beveik visi vienu balsu paklausėme savo eskadrilės vado.

Jis iš lėto, liūdnam užbaigė:

– Dabar... Dabar nekilsime, neskrisime ir nepasitiksime!..

Mūsų rankos lyg nutirpusios nutįso žemėn, o širdyse pajutome didelę skriaudą, pažeminimą, įžeidimą ir keistą, vis labiau didėjantį sunkumą.

– O kodėl nekilsime?.. – puskarininkio Žadeikio balse suvirpėjo pagieža.

Vadas, žvilgtelėjęs į kalbantįjį ir į mus visus, suprato, kaip sunkiai išgyvename pirmąjį pamintą orumą, pirmąjį nepriklausomybės pažeidimą.

– Mums, kaip visuomet, taip ir šią sunkią minutę, reikia klausyti aukštesniosios vadovybės, kariuomenės štabo, prezidento nurodymų bei įsakymų, – pasakė vadas, liūdnam pro mus žiūrėdamas į geltoną štabo pastatą. – Šią minutę mes įsakymo kilti neturime, bet būkime pasirengę, gal ir sulauksime. – Kažkaip neįsitikinęs užbaigė ir nuėjo į savo kabinetą.

Laukėme... Nerasdami iš nekantrumo vietos, trynėmės angaruose, slankiojome po raštinę, kiemą, skaityklą, o sunkios, įtemptos minutės slinko lėtai, virsdamos mums valandomis, paromis...

Pagaliau... Pagaliau sulaukėme. Sulaukėme neleidimo skristi. Bet... Raudonųjų gremėzdų. Iš pradžių išgirdome duslų, lyg išklerusio traktoriaus motoro burzgėjimą, o vėliau toli horizonte pamatėme juodą mažytį tašką, kuris vis didėjo ir didėjo. Po pirmojo lėktuvo pasirodė antras, trečias, ketvirtas, o vėliau – daugybė juos lydinių naikintuvų.

Transportiniai gremėzdai, atgabenę kiekvienas po 40 kareivių, lėtai suko ratus apie mūsų aerodromą.

– Ui, o kaip lėktuvas atrodo? – išgirdau šalia savęs pas mus tarnavusio žydo Jokūbo Savičiaus balsą.

– Taigi, panašūs į varnus, – neatsigręžęs atsakiau piktai.

– Ui, o vis dėlto gerai, kad nekilote, dabar kur nors negyvi gulėtumėt! – vis dar girdėjau pašonėj kalbant.

– Verčiau būtume buvę gulėti, negu tai regėti, – išgirdau susierzinusį puskarininkio Mikalausko balsą.

Štai, štai jau pirmas atskridęs raudonasis gremėzdas, pirmasis svetimas lėktuvas, be mūsų vadovybės sutikimo ir leidimo, tupia į mūsų mielą Zoknių aerodromą. Sunkiai, labai sunkiai atsimušė didžiulio lėktuvo ratai į mano širdį, kai pasišokinėdami riedėjo lygia aerodromo pieva. Taip, tai buvo neužmirštama, baisi akimirka. Mus paėmė be kovos, paprastai, kaip viščiukus. Po pirmojo tūpė antrasis, trečiasis, ketvirtasis... O po jų – naikintuvai.

Nutūpusios, užėmusios aerodromą mašinos išsidėstė pakraščiais, budėjo žvalgai ir oro šauliai prie kulkosvaidžių. Raudonieji, užgrobę mūsų aerodromą, saugojo, kad jiems grobio kas neatimtų. Grupė atskridusių sovietų karininkų sugriuvo į štabą, į pulkininko Liorento kabinetą. Visi angarai ir dirbtuvės buvo uždaryti bei užplombuoti. Atėmė lėktuvus, begėdiškiausiu būdu išmušė ginklus iš rankų. Tapome menkaverčiais žmogeliais, mums keliai į erdves, į plačiąsias dangaus mėlynės buvo uždaryti⁴³.

1940 m. rugpjūčio 28 d. K. Liuberskj, jau Lietuvoje šeimininkaujant sovietiniams okupantams, apdovanojo lakūnų garbės ženklų-lakūnų pasididžiavi-

Konstantinas Liuberskis-Žvainys

mu – „Plieno sparnais“. Na, o jau spalio 28 d. jis buvo atleistas iš sovietų valdžios naikinamos Karo aviacijos.

Štai kaip šią situaciją prisiminė pats Konstantinas: „Pagaliau mūsų įgulos drumzlinosios padugnių nuosėdos pradėjo veržtis į viršų. Jos, drumsdamos iki šiol buvusią ramią, karišką tvarką bei drausmę, veržėsi kunkuliuodamos, išėlusios į paviršių. Pirmučiausia, mūsų įguloje eiliniu tarnavęs žydas Jokūbas Savičius pasidarė politruku. Puskarininkis Vytautas Briedis buvo pasiskyręs sau štabo karininko pareigas. Jaunesnysis puskarininkis Kazimieras Butkus, „sovietškų informacijų“ portfelium nešinas, pradėjo mus politiškai „šviesti“. Puskarininkis Stanislovas Lapinskas užmezgė kažkokį slaptą, gal net per daug slaptą, pažintį su atėjūnais karininkais. Mūsų anksčiau karininkai – įgulos viršininkas pulkininkas Liorentas, majoras Namikas, majoras Masys ir kiti – kažkur nepastebimai pranyko.

Įgulos vado pareigas toliau ėjo kapitonas Buvrauskas. Kai tik burliokai įsiveržė į Zoknių aerodromą, mūsų skraidymai nutrūko, prie lėktuvų prileisdavo tik motorus išbandyti ir tai tik su didžiausiu atsargumu bei norint sekti mus. Šis nuolatinis mūsų neįprastas sekimas, nepasitenkinimas kiekviename žingsnyje, tylus niekinimas erzino iki pasiutimo. Visų nuotaika buvo baisiai bjauri, norėjosi iš tos šlykščios marmalynės kuo skubiau ištrūkti.

Pagaliau visi atsikvėpėm lengviau. Vieną popietę iš Kauno automašinėle atvažiavo aviacijos viršininkas majoras generolas Antanas Gustaitis. Mes visi nudžiugome, vildamiesi, jog šis puikus vyras, iki šiol mums buvęs tikras tėvas, dabar ištrauks mus iš tos baisios prarajos. Susirinkus mums visiems į klasę, jis, ilgai tylėdamas, nervingai pirštais barškino stalą. Buvo matyti, jog jam sunku pradėti kalbą. Pagaliau mirtinoje tyloje pasigirdo liūdnas balsas.

– Taigi, matote, aš jus visus atrinkau – iš geriausių geriausiuosius – ir pasilikau karo aviacijos tarnyboje. Turiu pasakyti, jog buvau jumis patenkintas... – čia generolas Gustaitis, trumpai sukosėjęs, nustojo kalbėti. Jo gražus, mielas veidas, matyt, daugelio nemigos naktų išsvargintas, buvo apsiblausęs, skausmingas. Jis kurį laiką patylėjo. Pagaliau ryžtingai pasakė tai, dėl ko atvažiavo. – Ir dabar štai prigryvenome tokį, mums visiems skausmingą, laikotarpį, jog aš jus visus privalau iš karo aviacijos tarnybos atleisti. Šiandien jūs visi tarnaujate paskutinę dieną

Lietuvos karo aviacijoje!.. Likite sveiki!.. – sunkiai, liūdnai užbaigęs, jis pakilo ir lėtu žingsniu išėjo.

Graudus buvo šis išsiskyrimo momentas. Palengvėle išslinkę į kiemą dar matėme, kaip, burliokų lydidas, mūsų aviacijos tėvas įsėdo į mašinėlę ir pradingo vieškelio dulkių sūkury. Kitą dieną prasidėjo Zoknių perdavimas sovietų įgulai. Visokiausių komisijų, specialistų ir pakomisijų grupės zujo po angarus, štabą, ūkio kuopą, krautuvę, kareivines ir kitur, kur buvo nors trupinėlis valdiško turto.

Pagaliau įgudusių plėšikų gauja iš ūkio kuopos vado kapitono Karaliaus perėmė visą Zoknių įgulą kilnojamą ir nekilnojamą turtą, kibo ir į mūsų nugaras. Visus sušaukė į sandėlį. Raudonieji vagys, skaitydami ūkio knygas, plėšė nuo mūsų nugarų striukes, batus, kombinezonus, pašalmius, akinius ir viską, kuo mus valdiškas sandėlis buvo aprūpinęs. Nuo mūsų nuplėštus rūbus kitame sandėlio gale skubiai vilkosi raudonieji karvedžiai.

Garbė Dievui Tėvui, dar ir šiandien džiaugiuos, kad jie nepaskaitė už gautus rūbpinigius pirktas mūsų uniformas valdiškomis, tai dar, ko gero, būtų tekę mums iš Zoknių išieiti tokiems, koks kadaise rojas saulės spinduliuose šildėsi Adomas...

Apiplėšti, pažeminti ir išjuokti ėjome iš sandėlio. Giliai įžeistos širdys liūdėjo, sunkiai kentė...

Prieš važiuodami į namus, visi paskutinį kartą susirinkome angaruose, slankiojome tarp lėktuvų. Kaip čia miela, sava...

– Paskutinį kartą... Paskutinį... – dejavo kažkas gailiai.

Prieinu prie savo brangiojo draugo „Gloser Gla-

Instruktoriaus kpt. Jono Adomaičio mokomoji grupė prie lėktuvo ANBO V: iš kairės – V. Zizas, K. Liuberskis,

J. Valevičius, kpt. J. Adomaitis, R. Mažonas,

S. Sebastijonavičius, V. Mikalauskas, T. Gaižauskas.

1932 m. gegužės 27 d.

(internetinio puslapio „Lietuvos Aviacijos Istorija“ nuotr.)

diator 712“. Kiek mes ten aukštai, tylioje erdvių mėlynėje, vartėmės, broluži? Kiek be galo brangių, niekad neužmirštamų, lyg vėjas laisvų valandėlių mudu drauge išgyvenom ten aukštai, tarp debesėlių? Kiek daug kartų mudu, drauguži, girdėjom klaukų mirties juoką, matėme jos kaulėtą veidą? Taip, taip... Sujungė mus, brolyti, erdvė, sujungė neišskiriamai, amžiams. O dabar?.. Dabar reikia skirtis...

Iš lėto įlipęs, atsisėdau kabinoje. Paskutinį kartą žiūrėjau aukščio, greičio apsisukimų rodykles, kompasą. Patikrinau benzina – pilnas bakas. Taip... Taip visuomet prieš skridimą. Sukinėjau vairus – jie glėžni, lyg raumenys nustoję jėgos.

– Taip, drauguži brangiausias, mums trūksta erdvės. Trūksta... Be jos mes bejėgiai... – sunkiai šnabždu, glostydamas vairalazdę. – Ateis diena, broluži, kai raudonieji prūsokai vėl turės grįžti į savo plyšius. – Aiškinau karštai savo sidabrinių erdvių bičiuliui. – Tuomet vėl susitiksimė ir laisvi užtelėsime aukštyn.

Netikėtai, patsai to nejausdamas, pasilenkiau ir pabučiavau vairalazdę... Lik sveikas! Iki pasimatymo!.. Susijaudinęs lipau iš kabinos. Nueidamas dar kartą atsigrėžiau į savo brangujį erdvių draugą. Pilkoje angarų prieblandoje jis stovėjo išdidus, skaidriai žibėdamas sidabru. Susigraudinusi širdis krūtinėje peršėjo. Mačiau, kaip ir kiti lakūnai sukinėjosi apie savo lėktuvus.

Pagaliau visi susirinkome į sunkvežimį ir išriedėjome pro aerodromo vartus paskutinį kartą...“⁴

Neilgai Lietuvoje, remdamiesi teroru, anuomet šeimininkavo sovietai. 1941 m. birželio 22 d., prasidėjus Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karui, sovietai netrukus buvo išvyti iš Lietuvos. Tuo tarpu ankstesnį okupantą pakeitęs naujasis taip pat Lietuvai nieko gero nežadėjo. Tą suprato ir K. Liuberskis, kuris kartą Žagarėje sutiktam savo bendraamžiui bei bendraminčiui Tadiui Dantai sakė:

– Tausokite jėgas. Pasauliniai budeliai – Stalinas ir Hitleris – nusilps, atkursime Lietuvą⁵.

Vokietmečiu K. Liuberskis apsigyveno Šiauliuose, kur dirbo vietos finansų inspekcijoje, ir tą darbą dirbo iki tol, kol su fronto banga sovietai vėl įsiveržė į Lietuvą. Tai lietuviams buvo neramus laikotarpis. Daug pirmosios sovietų okupacijos nesunaikintų lietuvių šviesuolių bei karininkų, patyrusių tautos naikinimą ir sovietinį terorą, traukėsi į Vakarų. Paliko savo gimtą kraštą vargams ir kančioms. Kiti liko Tė-

vynėje kęsti visas jos laukiančias negandas. Dar kiti, suklaidinti sovietų propagandos, jų laukė kaip išvauduotojų – „vargšų užtarėjų“. Tačiau nemaža dalis, likusių Tėvynėje, ruošėsi nuožmiai kovai su sovietiniais okupantais – savo namus keitė į miškingas vietas. Apie tai Vytautas Alantas rašė: „...Kalbant simboliškai, mums Tėvynės meilės žiedai išsiskleidė ne kur padangėse, ne kažkurių dievybių pašonėse, bet senosiose Lietuvos giriose...“⁶

Grįžtant atgal, pravartu pažymėti, jog nežinia, kokių anuomet ateities planų turėjo Konstantinas Liuberskis, bet šiandien yra žinoma, kad jis niekur iš savo Tėvynės nė neketino trauktis, o, Raudonajai armijai įsiveržus į Lietuvą ir slenkant pirmyn, jis antrąją sovietinę okupaciją pasitiko gyvendamas tėviškėje.

1944 m. rugpjūčio 17 d., Vokietijos kariuomenė kontratakavus Raudonąją armiją, Žagarės miestelis virto karo lauku. Tą dieną tarp Naujosios Žagarės bažnyčios ir dvaro parko ėjusiam K. Liuberskiui sprogsio minosvaidžio sviedinio skeveldra sužalojo koją. Tad, grįžus sovietams, sužeidimą jaunam vyrui teko gydytis Raudonosios armijos karo lauko ligoninėje.

Tiek pirmosios, tiek ir antrosios sovietinės okupacijos laikotarpiams, dauguma lietuvių patyrė atėjūnų ir jų talkininkų persekiojimus bei terorą. Ypač buvo persekiojami Tėvynėje likę lietuviai, kurie reikė bent kokį nepalankumą sovietams. Pirmiausia buvo persekiojami tie, kurie lietuviškose valdžios įstaigose vokiečiųmečiu dirbo administracinį darbą. Į tą kategoriją pateko ir K. Liuberskis, kuris, vengdamas persekiojimo bei galimų represijų, kartu su motina 1945 m. išvyko gyventi į Vilnių.

Kaip daugeliui lietuvių, taip ir buvusiam lakūnui anuomet sostinėje buvo neramus gyvenimas, nors pradžioje įsitvirtinti sekėsi neblogai. Pavyko gauti pastovų darbą Šv. Jokūbo ligoninėje. Tačiau, manydamas, kad čia ras ramybę, jis klydo, nes buvo atpažintas saugumo agentų. Vengdamas galimo persekiojimo, K. Liuberskis nusprendė persikelti gyventi arčiau tėviškės. Apsigyveno tuometiniam Žagarės rajonui priklausiusiame Ramoškių kaime, Norvaišų sodyboje. Tenai gyveno niekur niekam neužkliūdamas – dirbo žemės darbus bei tvarkė ūkio reikalus.

Manydamas, kad čia, atokioje kaimo vietovėje, galės gyventi ramesnį gyvenimą nei kur nors kitur, Konstantinas klydo. Saugumas, išsiaiškinęs jo praeitį vokiečiųmečiu, nė neketino palikti vyro ramybės. Ra-

K. Liuberskis-Žvainys. Fotografuota apie 1955 m.
(internetinio puslapio „Lietuvos Aviacijos Istorija“ nuotr.)

mų gyvenimą vieną 1950 m. balandžio mėnesio dieną K. Liuberskiui sutrikdė trys iš Žagarės atėję stribai, kurie jį sulaikė ir ėmė varyti į Žagarės saugumo būstinę. Supratęs, kas gali jo laukti, pakeliui pabėgo – sulaukęs tinkamo momento, kai kartu su juo pasiliko tik vienas stribas, griebė nuo žemės akmenį, trenkė juo tam lietuvių tautos išdavikui per galvą ir, paėmęs iš netoliese žemę ariancio ūkininko arklį, nesunkiai greit pasiekė netoli Juodeikių (dabartinis Joniškio rajonas) esančius pelkėtus Tyrelio miškus.

Tas kraštas nuo 1948 metų priklausė Prisikėlimo apygardai ir apėmė Akmenės – Kruopių – Žagarės – Joniškio – Gruzdžių – Šiaulių – Linkuvos – Pakruojo – Radviliškio – Šeduvos – Tytuvėnų – Ariogalos – Kėdainių – Vilkijos teritoriją. Dabartinių Akme-

nės, Jonišio, Pakruojo, Šiaulių ir Radviliškio rajonų apylinkių teritorijose veikė Kunigaikščio Žvelgaičio partizanų rinktinė. Ji buvo suskirstyta į tris padalinius, vadinamus tėvūnijomis: apie Joniškį veikusią Tautvydo, apie Gruzdžius, Šakyną, Papilę – Simono Daukanto, apie Skaistgirį, Žagarę ir Kruopius – Juozapavičiaus.

Pirmosios antisovietinio pasipriešinimo organizacijos kovai prieš sovietinius okupantus Jonišio krašte pradėjo kurtis jau 1945 m. pavasarį. Tuo pačiu metu buvo atkurta ir fronto bangos išblaškyta Lietuvos Laisvės Armijos (toliau – LLA) organizacija, kuri buvo įkurta 1943 metais. Organizacijai šiame krašte vadovavo Alfonsas Vaišvila ir Stasys Keras. LLA atsikūrė iš dviejų židinių – Buivydžių kaimo ir patriotiškai nusiteikusių Kriukų miestelio jaunimo.

Buivydžių grupei vadovavo buivydiškis gimnazistas Alfonsas Kutkus. Jos veikloje dalyvavo Kazys Našliūnas bei Julius Mačiulis iš Buivydžių, Ignas Ramonas, Vidmantas Špinkus iš gretimų kaimų ir kiti. Visi jie buvo dar Jonišio gimnazijoje besimokantys. Šiauliuose kriukiečius į grupę subūrė ir kurį laiką jiems vadovavo Raimondas Vaškevičius. Šiai grupei priklausė Leonas Lebedis, Algimantas Venslauskas, Jonas Kiršanskas, Bonifacas Leveika ir kiti. Vėliau B. Leveika ėmė vadovauti. Grupių įkūrėjai ir čia buvo gimnazistai, besimokę Šiaulių gimnazijoje. Abi šios LLA organizacijos palaikė ryšius tarp Martyno Kiaušiaus-Tautvydo suburtų ginkluotų laisvės kovotojų būrių ir LLA Šiaulių apygardos štabo. I. Ramonas ir J. Mačiulis perspausdindavo ir platinavo partizanų laikraštėlį „Laisvės varpas“. Ir nors 1945 metais LLA organizacija Joniškyje dar veikė, bet po pirmųjų nesėkmių jos aktyvumas pastebimai sumažėjo⁷.

Pirmieji ginkluoto pasipriešinimo atvejai prieš sovietinius okupantus užfiksuoti jau 1945 m. balan-

džio 18 d. Tą dieną tarp Jonišio valsčiuje veikusios NKVD pulko kuopos ir Gasčiūnų kaimo ūkininko Mečislovo Vainausko daržinėje poilsiu apsistojusių laisvės kovotojų įvyko mūšis. Apsupti partizanai ginkluoto susirėmimo metu priešinosi atsišaudydami bei mėtydami į priešą granatas, tačiau apsupties žiedo pralaužti nepavyko. Kaip teigiama NKVD dokumentuose, žuvo 35 laisvės kovotojai^{8, 9, 10, 11}. Tačiau liudininkų parodymuose figūruoja du skaičiai – 25¹² ir 40¹³.

1945 m. liepos 10 d. įvyko Ernesto Liniausko vadovaujamo laisvės kovotojų būrio ginkluotas susirėmimas su NKVD kuopa Lieporių miško rytiniame pakraštyje. Nelygiose kautynėse tąkart žuvo pats būrio vadas su trimis savo būrio kovotojais^{14, 15}.

Vienas didžiausių mūšių 1945 m. gruodžio 8 d. Mantoriškių miške įvyko tarp laisvės kovotojų ir NKVD kuopos, talkinant Jonišio ir Žagarės strībams bei enkavedistams iš Latvijos. Teigiama, kad okupantų ir jų talkininkų čia būta apie 190, o besiginančių partizanų tik apie 70...

Tęsinys kitame numeryje...

¹ K. Liuberskis. Tai, kas neužmirštama. // Karys, 1992, Nr. 10, p. 12.

² Ten pat.

³ Ten pat, p. 14.

⁴ K. Liuberskis. Tai, kas neužmirštama. // Karys, 1992, Nr. 11, p. 8-9.

⁵ Pagal autoriaus pokalbį su Tadu Danta. Bubiai, Šiaulių raj., 2003-09-23.

⁶ V. Alantas. Tauta istorijos vingiais. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1992, p. 38.

⁷ Pagal autoriaus pokalbį su Simonu Norbutu. Vilnius, 1996-07-18.

⁸ Lietuvos Ypatingasis Archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 3, b. 921, l. 192.

⁹ Ten pat, b. 1551, l. 87-87a., p. 98.

¹⁰ Ten pat, f. V-5, ap. 1, b. 10625, l. 5-6.

¹¹ Ten pat, b. 11563, l. 26.

¹² S. Norbutas. Partizano Tautvydo tėvūnija. Joniškis: Jonišio rajono istorijos ir kultūros muziejus, 1999, p. 8-10.

¹³ K. Šukys. Kas gi buvo Gasčiūnuose? // Tremtinys, 1995, Nr. 34, p. 7.

¹⁴ Pašaukti Lietuvos. Sud. K. Bačionis. Joniškis: Jonišio rajono istorijos ir kultūros muziejus, 1998, p. 6.

¹⁵ S. Norbutas. Partizano Tautvydo tėvūnija. Joniškis: Jonišio rajono istorijos ir kultūros muziejus, 1999, p. 18.

[...]

TAUTOS ATMINTIS

'19/5

Žurnalą parengė:
VšĮ „Tautos atmintis“

Redaktorius:
Stasys STUNGURYS

Straipsnių autoriai:
Mindaugas Julius BLOZNELIS
Liudas DAMBRAUSKAS
Vytautas GIRDZIJAUSKAS
Viktė JACYTĖ
Algis KASPERAVIČIUS
Romas KAUNIETIS
Vilmantas KRIKŠTAPONIS
Jadvyga LEKAVIČIENĖ
Viktoras PETKUS
Stasys STUNGURYS
Vytautas ŠILAS
Ričardas VENCKUS

Viršelyje – Kazimiero Kisielio, architektų A. Paslaičio ir A. Nasvyčio stilizuota skulptūra, 1996 m. pastatyta Gedimino pr., Vilniuje. Nuotrauka iš fotomenininko Vytauto Ylevičiaus albumo „Dainų ir artojų tėvynė“.

** VšĮ „Tautos atmintis“ už žurnale spausdinamų straipsnių turinį neatsako. Autorių tekstuose pateikta nuomonė nebūtinai sutampa su VšĮ „Tautos atmintis“ pozicija.*

VšĮ „Tautos atmintis“
Įmonės kodas: 303198273
Atsiskaitomoji sąskaita: LT677044060007934268
AB SEB bankas
Adresas: Rinktinės g. 20-4, LT-09315 Vilnius, Lietuva
Tel. nr.: (85) 2724828, 869981410
El. paštas: tautosatmintis@gmail.com
www.tautosatmintis.lt